

INTRODUCTIE

De Sonsbeek-processie van zondag 8 juni 2008 door Arnhem is aanleiding voor het MMKA om het fenomeen processie aan een nadere blik te onderwerpen. Wie in de kunstgeschiedenis duikt, stuit op een explosie aan processies in de jaren 1910 – '20, '60 – '70 en '90 – 2000. *Carried Away* onderzoekt waarom en hoe kunstenaars in de twintigste en eenentwintigste eeuw de processie hebben ingezet in hun werk.

Er is niet één antwoord te geven op de vraag waarom kunstenaars de processie hebben geadopteerd. Zoveel kunstenaars, zoveel motieven. Een processie kent verschillende elementen die voor een kunstenaar interessant zijn: de verbindende kracht, het creëren van een ervaring in de openbare ruimte, het uitdragen van een idee en de verplaatsing. Niet al deze elementen hoeven aanwezig te zijn om een processie toch een processie te laten zijn. Kunstenaars spelen met deze aspecten, laten sommige achterwege en benadrukken andere. Een aantal kunstwerken balanceren op het randje van wat een processie is. Misschien geeft dit aan dat het tijd is het begrip processie te verruimen!

In *Carried Away* trekken zowel kunstenaars voorbij die zelf processies hebben georganiseerd als kunstenaars die geïnspireerd zijn door marsen, (carnavals)optochten, begrafenisstoeten, demonstraties en processies en deze afbeelden in schilderijen, films of sculpturen.

En route!

COLLECTIVITEIT

Eén van de opvallendste kenmerken van een processie is dat er een groot aantal mensen bij betrokken is. Door te participeren aan een processie, en zodoende een gezamenlijke ervaring te ondergaan, raken de deelnemers met elkaar verbonden. Deze ervaring is meer dan de som der delen en vaak niet precies na te vertellen aan buitenstaanders. Een processie stijgt soms boven zichzelf uit. Met name in de jaren zestig werd de processie door kunstenaars ingezet om mensen samen te brengen en te verbinden (James Lee Byars). Ook nu nog zetten kunstenaars zoals Lucy Orta de solidaire kracht van een processie voorop. Al zijn er altijd eenlingen: Günter Brus gaf de voorkeur aan een eenmansprocessie. In de huidige tijd waar na twee decennia individualisme weer behoefte ontstaat aan collectiviteit, wordt opnieuw de processie tevoorschijn gehaald. Het collectief is niet perse een reeds bestaande groep maar kan ook een verzameling kortstondige allianties tussen individuen zijn. Een aantal hedendaagse kunstenaars benutten dit gegeven en ontwikkelen zwaan-kleef-aan-processies waarbij de deelnemers een tijdelijk samenwerkingsverband vormen, weer afvallen en plaats maken voor nieuwe deelnemers (Yvonne Dröge Wendel).

INTERACTIVITEIT

Een kunstenaar die een processie organiseert, maakt bij uitstek een interactief werk. Simpelweg omdat er anderen nodig zijn. Sommige kunstenaars willen niet langer een kant en klaar kunstwerk maken en dat aan mensen 'opdringen'. Ze streven ernaar samen met 'anderen' werk te maken zodat het kunstwerk aan betekenis wint. Dat kunstwerk is niet altijd tastbaar maar kan ook een ervaring zijn.

Een interactief kunstwerk vraagt om inbreng van de ander. De mate van samenwerking of de grootte van de inbreng varieert. De kunstenaar is de 'auteur' van het werk omdat die het basisidee uitdenkt. De 'anderen' kunnen verschillende rollen aannemen: als medeauteur wanneer zij ook betekenis geven aan het werk, als coproducent wanneer ze de organisatie van het werk op zich nemen, als uitvoerder wanneer ze de aanwijzingen van de kunstenaar opvolgen en als getuige of omstander wanneer ze de processie langs zien trekken. In ieder werk liggen de rollen weer anders.

VERPLAATSING

Kunstenaars spelen met het gegeven dat een processie een begin- en eindpunt met elkaar verbindt. Een processie verbindt dus niet alleen mensen maar ook locaties. *Carried Away* laat nu twee voorbeelden zien waarbij de te overbruggen afstand tussen twee locaties mede de aanleiding vormden tot de processie. De processie van Francis Alÿs startte in het Museum of Modern Art in New York (Manhattan) en eindigde in haar tijdelijke departement in Queens. Jean Tinguely vertrok vanuit zijn Parijse studio op weg naar zijn galerie even verderop.

De duur van een processie loopt niet zelden op tot drie uur. Deelname vergt dus uithoudingsvermogen. Mede door deze intensiteit ontstaat onderweg onderweg een gevoel van betrokkenheid tussen de deelnemers. Processies die een kwartiertje duren kennen een heel ander gewicht.

Processies dragen een 'rite de passage' in zich. Ze zijn ontstaan als begrafenisritueel. Van oudsher was de processie een symbolische reis van het rijk der levenden naar het rijk der doden. Nog altijd is de processie een prachtig overgangsrutueel om van de ene staat van zijn naar de andere te komen. De processie kan gezien worden als een reis waarin de participant gelouterd of verrijkt wordt. Al kan die mate van loutering aanzienlijk verschillen!

UITDRAGEN

De zeggingskracht van een processie maakt dat kunstenaars dit medium adopteren om hun ideeën over te brengen. In traditionele processies worden gewoonlijk heiligenbeelden of relieken rondgedragen. Kunstenaars vervangen de iconen door andere objecten. Bij James Lee Byars, Lucy Orta en Günter Brus valt het te dragen object samen met de kleding. Of de mensen nu replica's van kunstwerken, kleurige pruiken, een zwarte vilten bal, machineachtige sculpturen, gigantische knuffelvarkens, koperen staven, een kunstenaar of niets meedragen, het gaat vooral om de associatie die de voorwerpen oproepen en derhalve de gedachte die de processie uit wil dragen.

Sommige kunstprocessies brengen een hommage, anderen uiten protest, geven kritiek of bevragen.

Een processie kan allerlei onderwerpen beslaan en het leven, de maatschappij, de politiek, een specifieke gebeurtenis of het kijken zelf centraal stellen. In een aantal processies staat de kunst en de kunstenaar in het middelpunt van de belangstelling.

RELIGIE

Het is opvallend dat met name de laatste decennia kunstenaars naar oude symbolen en rituelen terug grijpen. Rituelen die, eenmaal afgestoft en op maat gemaakt, opgeladen worden met nieuwe betekenissen. De processie is zo'n ritueel. Relieken, processievaardels, processiekleding, het processiepaard en het baldakijn hebben hun weg gevonden in kunstwerken (Fransje Killaars, Gijs Assmann). Een aantal kunstenaars flirt met de religieuze herkomst van de processie. Dit is onmiskenbaar het geval bij de Spaanse Begoña Muñoz die de Semana Santa met de papepel kreeg ingegoten. Een enkele kunstenaar werkt nog in directe 'opdracht' van kerk en samenleving, zoals Patrick van Caeckenbergh die de bestaande processie aan de huidige tijd aanpaste en opnieuw vorm gaf.

PROJECTIE

Geen enkele blik is neutraal, of, iedere blik is gekleurd. Kijken is interpreteren. Een aantal kunstenaars wendde de processie, waarbij het kijken een belangrijke rol speelt, aan om de vooropgezette blik uit de anonimiteit te halen. Daniel Buren benadrukt in zijn kritische werk niet alleen de vooringenomenheid van de toeschouwer maar ook de kijkregels en codes die op straat van kracht zijn. Aan de andere kant van het spectrum staat Roger Raveel die de kijker uitnodigt actief bij te dragen in de vervolmaking van zijn schilderij door een leeg canvas met de blik in te kleuren.

POLITIEK

Processies zijn niet alleen religieus geïnspireerd, ze zijn ook toegeëigend door de politiek. Tirannen, politiek leiders, politieke partijen en sociaal-maatschappelijke organisaties of groeperingen droegen met parades, marsen en demonstraties hun standpunten uit. Adolf Hitler wist als geen ander het volk te bespelen in de processies die hij jaar na jaar in München liet plaats vinden. De kunstenaars werden ingezet om de visie van de dictator gestalte te geven. Anderzijds waren er ook kunstenaars die uit zichzelf de maatschappelijke of politieke visie van het volk in een beeld uitdrukten en dat in processie lieten meevoeren (Vladimir Tatlin). Nu kunstenaars meer distantie hebben verworven tot politieke partijen en bewegingen komt dat tegenwoordig in die mate niet meer voor. Wel laten kunstenaars zich inspireren door politieke demonstraties of politiek getinte rouwstoeten (Thomas Hirschhorn).